

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація

Розглянуто глобальні передумови виникнення та впровадження інноваційних форм освіти. Визначено форми освіти, які відповідають сучасним тенденціям суспільно-економічного розвитку. Проаналізовано стан впровадження інноваційних форм освіти в Україні та запропоновано заходи щодо забезпечення їх ефективного функціонування і розвитку.

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Виклики сучасності, що обумовлюють необхідність впровадження інноваційних форм освіти

Формування економіки знань і процеси глобалізації впливають на структуру ринку праці, підвищуючи залежність успішного працевлаштування та ефективної професійної діяльності людини від накопиченого нею людського капіталу, найважливішу роль у формуванні якого відіграє рівень і якість освіти. Безперервний процес інновацій, нині притаманний усім сферам діяльності, динамізує ринок праці і вимагає від особи здатності в найкоротші терміни адаптуватися до змін соціально-економічного середовища та готовність розвивати свої знання та навички впродовж усього життя. Це створює нові виклики перед споживачами освітніх послуг і системою освіти в цілому, вимагаючи створення і впровадження інноваційних форм освіти:

1. Необхідність постійного оволодіння усе новими компетенціями;
2. Здатність функціонувати у нових моделях економічної діяльності;
3. Експоненційний розвиток технологій і прискорене зростання обсягу знань.

Досягнення успіху в інноваційній економіці вимагає необхідність володіння людиною новими компетенціями, що мають постійно оновлюватись, навіть порівняно із недавнім минулим. Розвиток технологій призводить до витіснення ручної роботи, а кваліфікована праця вимагає все більшого зосередження на вирішенні неструктурованих проблем і ефективному аналізі інформації. За останні 50 років в економіці розвинутих країн відбувається стійке скорочення робочих місць, що потребували рутинних ручних і когнітивних навичок. Натомість повсякчас зростає попит на кваліфікованих фахівців, здатних до нетривіальної аналітичної праці, та спеціалістів із розвиненими комунікативними компетенціями (*Додаток 1*).

*В сучасному світі усе більш помітними стають зрушення у бізнес-середовищі, що виявляється у виникненні і поширенні нових моделей економічної діяльності, серед яких особливо швидко зростання демонструють *sharing economy* (спільне споживання – бізнес-концепція, яка акцентує переваги оренди товарів у фізичних осіб перед придбанням товарів у власність) та *gig economy* (гігономіка – модель, у якій люди працюють фрілансерами)¹. Така форма зайнятості характерна вже для 20-30 % людей в США і Європі². Велика кількість професіоналів із широким набором навичок у різних сферах діяльності та швидка еволюція технологій, які дають можливість наймати тимчасових працівників без обмежуючого географічного фактору (віддалена робота) є рушійними силами гігономіки. При цьому HR-фахівці відзначають, що ефективність праці фрілансера часто буває вищою, ніж у штатного співробітника, через зацікавленість швидко і якісно виконати роботу і отримати оплату.*

На думку експертів така форма співпраці в майбутньому буде тільки розширюватися: дослідження компанії «Intuit» прогнозують, що до 2020 року 40 % американців працюватимуть як незалежні підрядники³. Швидке зростання гігономіки звернуло на себе увагу й офіційних інститутів. Регіональний секретар «UNI Europa» (європейський сервіс профспілок) Олівер Ростінг зазначив, що ЄС повинен почати опікуватися забезпеченням однакових прав на гідну оплату та гідні умови праці працівникам в онлайн і автономному режимах із постійними співробітниками, т працювати над досягненням високого рівня їх соціального захисту, застосовуючи дані

¹ Gig economy // TechTarget network [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://whatis.techtarget.com/definition/gig-economy>

² Independent work: Choice, necessity, and the gig economy // The McKinsey Global Institute forum [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mckinsey.com/global-themes/employment-and-growth/independent-work-choice-necessity-and-the-gig-economy>

³ Intuit 2020 Report: Twenty trends that will shape the next decade // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://http-download.intuit.com/http.intuit/CMO/intuit/futureofsmallbusiness/intuit_2020_report.pdf

принципи незалежно від статусу зайнятості або типу контрактів, незалежно від секторів економіки, у яких використовується їх праця⁴.

Експоненційний розвиток технологій і прискорене зростання об'єму знань є ще одним важливим фактором, який визначає необхідність впровадження інноваційних форм освіти (*Додатки 2, 3*).

Якщо прискорений розвиток технологій в широкому сенсі вимагає створення і впровадження інноваційних форм освіти, здатних встигати за змінами, то **розвиток власне інформаційних технологій надає ще й відповідні інструменти для функціонування і розвитку освітніх інновацій**.

Інноваційні форми освіти як відповідь на виклики сучасності

Головною тенденцією в сучасній освіті дедалі ширше впровадження освітньої моделі «освіта протягом життя» (*life long learning*), яка дозволяє людині адаптувати і розвивати свої компетенції і професійні навички у відповідності до швидких змін в економіці, технологіях та ринків праці. Ця модель включає в себе такі підсистеми:

- неформальна та інформальна освіта (за ступенем інституціоналізації);
- дистанційна освіта (за способом організації навчального процесу);
- онлайн освіта (за засобами реалізації);
- змішана освіта (поєднання традиційних та онлайн-засобів навчання).

Визнання важливості освіти протягом життя для людського розвитку призвело на початку XXI століття до модернізації європейської політики в освітній сфері. Лісабонський саміт Ради Європи у березні 2000 року прийняв «Меморандум освіти протягом життя» (*A Memorandum of Lifelong Learning*)⁵.

⁴ The Commission needs to get serious about tackling new forms of undeclared work // Trade union campaigns [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.etuc.org/press/commission-needs-get-serious-about-tackling-new-forms-undeclared-work>

⁵ A Memorandum on Lifelong Learning // Commission of the european communities [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf

У Меморандумі підкреслюється, що безперервна освіта повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності й зайнятості. 2006 року Європейський Парламент та Рада ЄС прийняли Рекомендації 2006/962/ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя», де окреслені еталонні рамки базових компетенцій як засобів, необхідних для особистої реалізації, активного громадянського життя, можливості працевлаштування. Визначено такі основні компетенції для навчання протягом життя: спілкування рідною та іноземними мовами; знання математики та загальні знання у сфері науки і техніки; навички роботи з цифровими носіями; навчання заради здобуття знань; соціальні та громадянські навички; ініціативність та практичність; обізнаність та самовираження у сфері культури. Еталонні рамки передбачають: критичне мислення, творчість, ініціативність, вміння вирішувати проблеми, оцінка ризику, вміння приймати рішення та вміння конструктивно керувати емоціями⁶.

Сьогодні споживачі освітніх послуг воліють самі вирішувати, що, коли і в який спосіб вони хочуть вивчати. В освіті посилюються мотиви особистісного зростання. Опитування, проведене серед громадян країн ЄС, засвідчило, що 80 % вважають, що освіта має покращити їх професійне життя, а 72 % – особисте⁷. Дистанційна освіта на основі інформаційних технологій дозволяє реалізувати такі прагнення⁸. Позитивне ставлення до використання нових технологій невпинно зростає і у формальній освіті. Якщо у 2002 р. менше половини респондентів з академічного середовища

⁶ Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) “Про основні компетенції для навчання протягом усього життя” від 18 грудня 2006 року // Верховна рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://piqww33ogu.ojqwiyi.m5xxmltvme.cmle.ru/laws/show/994_975

⁷ Towards an institutional strategy for Lifelong Learning in Higher Professional Education // Published by the FLLLEX consortium May 2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.aqu.cat/doc/doc_16974883_1.pdf

⁸ Connie I. Reimers-Hild. Future-Focused Leadership: Three Mega-Trends Influencing Distance Learning // University of Nebraska-Lincoln [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nboa.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=e247025f-65d9-4c61-a853-c8c4febe1119>

США вважали онлайн-освіту необхідною умовою для розвитку ВНЗ, то у 2012 р. майже 70 % представників навчальних закладів США відзначили, що онлайн-освіта є важливим елементом довгострокового стратегічного розвитку ВНЗ⁹. До 2019 року за прогнозами експертів в онлайн-режимі будуть надаватися 50 % всіх навчальних курсів вищої школи США¹⁰. Європейський освітній ринок демонструє схожі тенденції. За даними звіту Impact of Distance Education on Adult Learning, лише 20 % вищих навчальних закладів Європи, які брали участь в опитуванні, не пропонують дистанційні курси ні в якому вигляді; 9 % пропонують отримання виключно онлайн-освіти. Половина ВНЗ впроваджує онлайн-курси як доповнення до основного навчального процесу, ще 20 % будують навчання на основі змішаної моделі, яка набуває дедалі більшої популярності¹¹.

Анант Агарвал (Anant Agarwal), засновник масових відкритих онлайн-курсів edX, пропонує альтернативу стандартній американській моделі чотирирічного навчання у ВНЗ: студенти проходять перший вступний курс за допомогою дистанційного навчання, наступні два роки - відвідують університет, а в останній рік – мають можливість працювати неповний робочий день та завершити навчання в онлайн-режимі. На його думку, така модель може бути більш приваблива, ніж традиційна, особливо для бажаючих поєднати навчання з роботою чи іншими видами діяльності¹². Застосування змішаної моделі навчання дозволяє активізувати інтерес учнів,

⁹ Allen I.E., Seaman J. (2013) Changing Course: Ten Years of Tracking Online Education in the United States // Babson Survey Research Group and Quahog Research Group [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.onlinelearningsurvey.com/reports/changingcourse.pdf>

¹⁰ Michael Horn, Keynote Speaker. Disrupting Class: How Disruptive Innovation Will Change the Way the World // NBOA [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nboa.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=e247025f-65d9-4c61-a853-c8c4febe1119>

¹¹ Distance education in European higher education. Report 1 (of 3), 2014 // The IDEAL Project [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://idealprojectblog.files.wordpress.com/2013/11/ideal_report_final.pdf

¹² The future of universities: The digital degree // The Economist, 28.06.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economist.com/news/briefing/21605899-staid-higher-education-business-about-experience-welcome-earthquake-digital>

підвищити їх успішність, а головне – така модель **враховує динаміку економічних і суспільних змін.**

Інноваційні форми навчання в Україні

Розвиток освіти із використанням сучасних технологій в Україні поки що не набув відчутного поширення. Проте певні досягнення у цій сфері вже можна відзначити. Вельми успішним є громадський проект масових відкритих онлайн-курсів «Prometheus» з власною онлайн-платформою. Від старту у 2014 році сьогодні «Prometheus» налічує аудиторію у сотні тисяч слухачів, пропонує десятки безкоштовних онлайн-курсів, представлені різноманітними напрямками: громадянська освіта, історія України, підприємництво, основи державної політики, аналіз даних, ІТ технології, основи інформаційної безпеки. та багато інших. До співпраці залучені як фахівці-практики, представники відомих компаній (IBM, Microsoft, VideoGorillas, EPAM тощо), так і викладачі провідних ВНЗ (КНУ ім. Тараса Шевченка, НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», Києво-Могилянська академія, Університет Торонто тощо).

Довідково: Показово, що 2016 року «Prometheus» за сорок днів на «Спільнокошт» вдалося зібрати понад 500 тис. грн і стати другою за обсягом зібраних коштів краудфандинговою кампанією за всю історію України. Це є безумовним свідченням значної зацікавленості у розвитку новітніх форм освіти громадськості і бізнесу. У кількох українських ВНЗ у різних містах запуснено проект змішаного навчання. Провідними викладачами України та світу створено та перекладено нові масові безкоштовні онлайн-курси. Студенти можуть дивитися лекції найкращих викладачів і виконувати завдання онлайн, а у ВНЗ працювати над практичними заняттями і складати фінальні заліки¹³.

¹³ «Prometheus» – громадський проект масових відкритих онлайн-курсів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://prometheus.org.ua/>

Існує також проєкт EdEra (Educational Era), який створює онлайн-курси та освітній контент широкого спектра. Понад 25 тисяч старшокласників зареєструвались на онлайн-курсах EdEra. У 2016 році EdEra працювала над оновленням навчальних програм для початкової спільно з Міністерством освіти та науки України, залучивши експертів з усієї країни. Були розроблені відеорекомендації для вчителів, вже переглянуті понад 200 тис. разів. У співпраці з ПРООН створено інтерактивний урок, присвячений темі антикорупції, доступний для всіх шкіл¹⁴.

Однак, потрібно визнати, що проблема визнання кваліфікацій, здобутих в онлайн-освіті, залишається невирішеною. Втім, вона є актуальною не лише для України. Більшість університетів розвинутих країн, що створюють масові онлайн-курси, поки що не видають після їх завершення кредитні бали навіть своїм власним студентам. Цінність сертифікатів, що пропонуються різноманітними платформами масових онлайн-курсів, так само не визначена на ринку праці¹⁵. Для української системи освіти важливим завданням є напрацювання механізмів сертифікації освітніх онлайн курсів, підтвердженої як провідними навчальними закладами та роботодавцями, так і державними органами освіти.

В сучасних умовах, у зв'язку з анексією Криму та окупацією частини східних територій України дистанційна, а саме онлайн освіта, набуває для України особливого значення, оскільки залучення до української системи освіти молоді з непідконтрольних територій є одним із важливих чинників вирішення проблеми їх реінтеграції. МОН України ведеться робота щодо надання можливостей молоді з окупованих територій отримувати освіту в Україні¹⁶. Великого значення у цьому процесі набуває інтенсифікація впровадження інноваційних форми освіти, які надають можливість

¹⁴ Educational Era // <https://www.ed-era.com/>

¹⁵ Steven Mintz. The Future of MOOCs // Inside Higher Ed [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.insidehighered.com/blogs/higher-ed-beta/future-moocs>

¹⁶ Для жителів Донбасу і Криму // Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/dlya-zhiteliv-donbasu-i-krimu/>

готуватися до екзаменів (здачі ЗНО), отримувати сучасні знання і кваліфікації дистанційно.

Важливим напрямом впровадження новітніх технологій в освітні процеси є також впровадження електронних підручників, що має високий потенціал не тільки для поліпшення якості й ефективності навчання, а й для збереження здоров'я учнів. Для України поки що проблемою залишається налагодження системної роботи з розробки і впровадження сучасних електронних навчальних матеріалів. Саме лише надання доступу до електронних копій традиційних паперових підручників, яке практикується сьогодні, жодним чином не можна вважати достатнім рішенням. Для дійсно широкого впровадження електронних навчальних матеріалів у практику середньої школи необхідно попередньо розробити і впровадити єдині державні стандарти щодо електронних підручників із урахуванням можливостей використання інтерактивності та представлення у них мультимедійного змісту.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Виклики, які постають перед сучасною освітою, неможливо подолати, не виходячи за межі старих освітніх моделей, без освоєння і впровадження інноваційних форм освіти. Зростаюче розмаїття особистісних запитів людини, з одного боку, та динаміку вимог ринку праці, обумовлену прискоренням суспільно-економічних змін, з іншого, неможливо задовольнити в межах існуючих форм традиційної освіти. Загострюється проблема невідповідності сформованої системи освіти новим потребам суспільства й людини. У цих умовах необхідний новий погляд на роль і значення неперервної освіти, яка відповідатиме сучасним освітнім потребам завдяки широкому впровадженню освітніх інновацій.

Сьогодні для України актуальною і реально можливою є реалізація освітньої моделі «освіта протягом життя», що вимагає від держави підтримки та розвитку підсистем цієї моделі: неформальної та інформальної освіти,

онлайн-освіти, змішаних моделей навчання. Навчання протягом життя на національному рівні повинне бути визначене як повноправне освітнє поле з відповідною увагою до контролю та перевірки якості із забезпеченням визнання різноманітних форм освіти. Досягнення цієї мети потребує виконання наступних завдань:

1. МОН України, Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти із залученням інших зацікавлених учасників (представників навчальних закладів, експертів в освітній сфері, промоутерів неформальної та інформальної освіти:

- створити робочу групу із розробки проекту Закону України «Про освіту протягом життя». У розвиток положення проекту рамкового Закону України «Про освіту», яке визначає, що «кваліфікації, здобуті шляхом неформальної та інформальної освіти, можуть бути підтверджені та визнані у системі формальної освіти», саме законопроект «Про освіту протягом життя» повинен визначити механізми такого визнання та підтвердження.

2. Інституту модернізації змісту освіти МОН України та Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України:

- опрацювати ефективні моделі оцінки й визнання попереднього навчання із врахуванням рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя»;

- розробити програму стимулювання і підтримки запровадження вітчизняними ВНЗ практики «змішаного» навчання з метою підвищення доступності освіти та її ефективності з точки зору формування практичних компетенцій;

- розробити єдині державні стандарти щодо електронних підручників з урахуванням можливостей використання інтерактивності та представлення у них мультимедійного змісту.

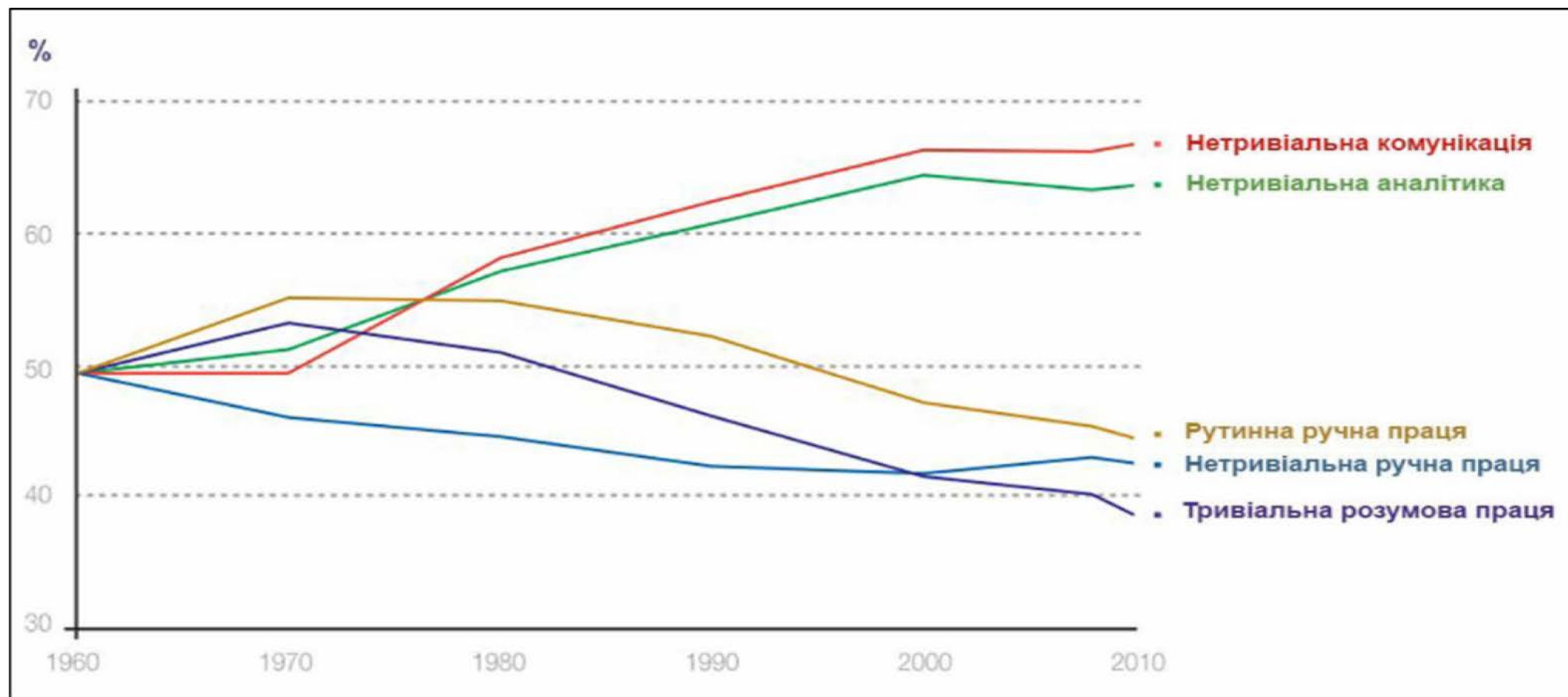
3. Кабінету Міністрів України, Державній службі зайнятості:

- розробити проекти поправок до законів України «Про зайнятість населення» № 5067-VI від 05.07.2012 р. та «Про професійний розвиток працівників» № 4312-VI від 12.01.2012 р. в частині визнання результатів неформальної освіти.

Відділ гуманітарної безпеки

(М.М. Карпенко)

Динаміка потреб ринку праці у типах компетенцій
(економіка США 1960-2010 роки)*

* Вихідна точка графіка була проіндексована у 1960 році.

Джерело: The skills needed in the 21st century // World economic forum [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://widgets.weforum.org/nve-2015/chapter1.html>

Джерело: Thanks to technology you can be lazy and rich // ASGARD [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://asgard.vc/thanks-technology-you-can-be-lazy-rich/>

Джерело: The pressing case for driving innovation in Government // govloop [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.govloop.com/community/blog/pressing-case-driving-innovation-government/>